

Benedek István Gábor

A KOMLÓSI TÓRA

Az én ötvenhatos történetemet sem lehet vizes tintával megírni.

Lesújtott, komor férfiak állnak a tótkomlói zsidó templomban. A millennium idején felavatott, hétköznapiságában is tekintélyes zsinagóga a háború alatt és az azt követő politikai harcok idején gyógyíthatatlan sebeket kapott. A tető beázik. A talajvíz áztatta falak rég levetették meszelt malteruhájukat, a korhadt ablakkeretek jó részéből kitorrt az üveg. Az elrabolt, eltűzelt ómedet, a valaha dobogón álló és diszes karfával körülkerített tóraolvasó asztalt úgy-ahogy pótolták, bársonnyal is leterítették, de a padsorok végig odalettek, így aztán csak tucatnyi, innen-onnan előkerült szék várja a zsidókat a keményre döngölt földön, mert negyvennégyben még a hajópadlót is széthordták.

S most betetőződött a veszteség. A tóraszekrény nyitva, üresen áll, a község egyetlen szent tekerce, amelyet a világégésben áldott kézzel elrejtettek, s amelyből minden szombaton és ünnepen felolvasták a megfelelő heti szakaszt, holtan fekszik az ómeden. Javíthatatlan, menthetetlen. Sebeibe belepusztult, nincs tovább. Kimondatott hát a végső szó: búcsúzni kell tőle. Megrendült férfiak énekeltek el fölötte a halotti imát.

És megfogalmazták a döntést: új Tórát kell Pestről hozni.

A tórahálál bizonyos értelemben kántoruk, Goldstein Henrik lelkén szárad. Természetesen senki sem vádolja, sőt a mellette álló zsidók a lehető legnagyobb tisztelettel viseltetnek iránta, s ami még fontosabb, ő maga sem érez bűnbánatot, legföljebb kevéske lelkiismeret-furdalást.

Tudni kell, hogy Goldstein Henrik nem tótkomlói. Harmincöt éves korában, 1951-ben költözött Budapestről a faluba. Mondhatnánk: szokványos zsidó út volt az övé. Szülei, felesége, néhány hónapos kort megélt kislánya – legyen áldott az emlékük – elpusztultak Auschwitzban. Őt, a sátorlajújhelyi jesiva növendékét, a nagy jövő előtt álló hegedűkészítőt a holocaust olyannyira megrendítette, hogy felhagyott mindenféle polgári foglalkozással, és szívében szilárd fogadalommal a hitközség szolgálatába lépett. A maradék magyar zsidóságnak akarta szentelni életét. Ha kellett, kántorként, ha úgy adódott, sakterként, sámeszként, tanítóként. Látta a pusztulást és a pusztítást, s a maga módján megpróbált tenni a további sorvadás ellen.

Nem akármilyen vállalás az övé. Hiszen a megmaradtak jószerével kivétel nélkül betegek voltak és elgyöngültek, roncsolt idegzetűek és sértődöttek, követelődzők és erőszakosak, ráadásul sokan – de milyen sokan! – istentagadókká lettek. Valóban nehéz elviselni, kivált megbeszett lélekkel, Isten elfordulását választott népetől. Három oldalról leselkedett veszély a hitben nevelkedett zsidókra, akik a gettót, a munkaszolgálatot, a légert túléltek. Belülről a lényegében ateista cionizmus támadta őket, kívülről a marxista ideológia, s a kettő között ott állott az önző önérvényesítés. Úgy olvadt az ortodox közösség Magyarországon, mint jég a napon.

Goldstein Henrik újra megnősült. Eszter híres, nagy család lánya volt, a Czitromok közül való. Méhét az Örökkévaló – mintha csak törleszteni akarna – négy kislánnyal áldotta meg. Ám a gyors, jószerével évenkénti gyermekáldást semmiképp se lehetett abból a kevés pénzből finanszírozni, amit Goldstein a hitközségnél keresett.

Az ötletet, hogy költözzenek vidékre, alighanem egy átutazó komlói adta. Hogy ki lehetett, nem tudom, de az ilyen éca nem születik magától. Nézze, Goldstein, hangozhatott a jó tanács, ahol olyan búza terem, mint Tótkomlóson, és ott a híres Pipis malom, s ahol még most is van tíz vallásos zsidó, magának, talmud hóhemnek nem lehet éhen hálnia. A lányok sápadtak voltak, éjjel-nappal éhesek, így azután néhány gyors levél és sietve elolvasott válasz után felültek a vonatra.

A kántor kívül élt a politikai időn. Nem a Szabad Népet olvasta, hanem a Tórát, nem a szemináriumi anyagban mélyedt el, hanem a Talmudban, rádiója nem volt, így csak véletlenül jutottak el hozzá a hírek a népi demokrácia megannyi vívmányáról, a vas és acélországáról, a diadalmasan épülő szocializmus sikereiről. Azt, hogy élesedik az osztályharc és fokozódik a klerikalizmus elleni küzdelem, észre sem vette. Abban a világban, amelyben felnőtt, a kiszolgáltatottság érzése egyetlen percre sem múlt el a zsidó szivekből, hát akkor miért kellett volna Goldstein Henriknek jobban félnie az új rendszertől, mint a régitől?

Hacsaknem egy dolog – az olaj miatt. Mert ez volt az oka mindennek.

Hol is kezdjük? Talán annál az aprócska háznál, amely inkább tanya, a hozzá való udvarral csirkéknek, kacsáknak, s amely majdnem szemben található a Pipis malommal, a falu Kaszaper felőli végén. Tulajdon szerint az elpusztult Lazarovics családé volt, de azáltal, hogy senki sem jött vissza közülük, kezelési jogát a hitközség vette át, s ide költöztették be Goldsteinéket.

A komlói zsidó családok azon voltak, hogy a messziről érkezettek minél előbb otthonosan érezzék magukat. Az épületet jó szlovák mesterekkel rendbe hozatták, a bútortozatot kiegészítették, a hiányzó edényeket beszerezték, s az asszonyok a városban felnőtt Eszterkét megtanították kacsát tömni, csirkéket ellátni. És a családdal együtt örültek, hogy a lányok kezdtek kigömbölyödni.

A kopott zsinagógába pedig péntek este és szombaton visszaköltözött Isten szelleme. Goldstein Henrik az egyetlen megmaradt Tórából rendre felolvasta a heti szakaszt, elmondta a régi nagy rabbi talmudi magyarázatait, és boldog embernek érezte magát. Hétköznap héber betűre tanította a komlói zsidó gyerekeket, s ha úgy adódott, elutazott Orosházára, Szarvasra, olykor Szentesre vagy Hódmezővásárhelyre vágni. Sajnos temetésre is gyakran hívták. És nemcsak azért, hogy az elhunyt lelkéért imádkozzon, hanem, ami ennél fájdalmasabb: hogy vele együtt meglegyen a minján, tizen álljanak a sírhoz, hogy az ősi parancsolat szerint gyülekezetté lehessenek a zsidó férfiak a búcsú nehéz órájában.

De elkezdhattük volna történetünket a magyar olajipar viharos krónikájánál is.

A náci birodalom stratégiai nyersanyag után kutatva a Szeged–Algyő környéki olajmező határait is kerestetni kezdte – így történt, hogy fúrótoronyok jelentek meg Tótkomlós határában. Csakhogy a közeledő front félbeszakította a munkálatokat, s az ott hagyott berendezéseket már a szovjet műszaki alakulatok vették birtokba. A MASZOVOL, azaz a Magyar–Szovjet Nyersolajipari Részvénytársaság már 1946-ban hozzálátott, hogy Tótkomlóson is befejezze a németek által elkezdett munkát.

A földérintést két kúttal kezdték. Az egyiket a hajdani Lazarovics-ház, azaz Goldsteinék mostani otthona mögött állították fel.

Az olajosok valósággal széftiporták Goldsteinék házát. Ez volt a nagy hőstettek, a véget nem érő munkaversenyek kora. Bányász, a csákányt jó mélyre vágd! Szódd a selymet, elvtárs! Mit számít egy ház a tótkomlói faluvégén? Goldsteinék udvarán csö-

vek, vasrudak, hordók, gúlában kötőelemek, csavarok, szegecsek halmozódtak. A gumicszimas, pufajkás olajosok lebontották a kerítést, az örökké pufogó, kattogó, krákolgó motorok lehetetlenné tették a jószágtartást, zavarták az éjszakai nyugalmat.

Pedig éppen ekkor történt valami, ami az amúgy is kivételes kötelességtudattól áthatott Goldstein Henriktől még nagyobb felelősséget követelt. Természetesen fogalma nem volt Rákosi Mátyás és Nagy Imre párharcáról, a moszkvai huszadik pártkongresszus hatásáról, a magyar olvadásról. Ő csak azt tudta: teljesen váratlanul pénzt kaptak a budapesti zsidó hitközségtől a templom rendbehozatalára. Nem nagy összeget, de el lehetett kezdeni a munkát.

Azon a szombaton, amikor a zsidók elbúcsúztak régi zsinagógájuktól, abban a reményben, hogy rövidesen megújulva, megszépülve látják majd viszont, Goldstein Henrik a tóraolvasás előtt szép beszédet mondott az emberi kötelezettségekről. Úgy adódott, hogy az egyes szedrekhez és máftirhoz felhívott férfiak a szokásos snóderolást bizonyos felajánlásokkal is megtoldották. Buchbinder Lipót vállalta a padok rendbe hozását, Grósz Laci a díszítő festést, Schwarz Jóska, az unokatestvére a záruk felújítását. Amikor az utolsó imát is elmondták, Goldstein közölte, a zsinagóga egyetlen Tóráját hazaviszi, s amíg az öreg épületben a munkálatok be nem fejeződnek, az istentiszteleteket, beleértve a leinolást is, az ő lakásában tartják.

Léleekben már az őszi fenséges napokra, az új évre, a Jom Kippurra készültek, amikor megtörtént a baj.

Talán az olajkút tömitése bizonyult gyengének, talán más, mindenesetre a műszaki záruk nem bírták a föld mélyéből, az 1600 méterről 130 bar erővel feltörő nyomást. A gáz, a víz, az olaj, a kavics, a homok zsíros zagyvá keveredett ebben a félelmetes kilövellésben és visszahullásban. Goldsteinék házában a gyöngö tetőcserepek beomlottak, a megrázkódtatástól megrepedtek a vályogtéglából rakott falak, a belső helyiségekbe befolyt a ragacos, ijesztő massa.

Mindez reggel fél hatkor történt. Az ajtón sisakos, gumicszimas emberek rontottak be, azonnal kiköltöztetjük magukat, üvöltötték, és máris felmarkolták, amit találtak. A kút felől hörgő, bömbölő, sistingó, sziszegő hangok törtek elő. A lányok még hálóingben voltak, sirtak félelmükben, Goldsteinné jajveszékelt: a lábosok, a tányérok! – kiabálta, de már minden úszott a mocsokban. Egy nagydarab, sáros arcú ember szája elé tartotta tölcsérré formált tenyerét, és csak ezt hajtogatta: Nehogy gyufát gyűjtsen valaki! Goldstein a már kiürített ruhásszekrényhez törte magát, oda, ahová a Tórárt állította, kiemelte, magához ölelte a szent relikviát, de ebben a pillanatban megcsúszott. Csak a Tóra bársonyköntöse maradt a kezében, az ezüstkorona elgurult, a pajzs beleakadt valamibe, lánca elpattant, az ikertekercset összefogó szalag megfeszült és elszakadt. A betűkkel sűrűn telerótt pergamen letekeredett tartóiról, szinte a szoba két végéig gurult – és az egyik munkás rálépett. Fogalma sem volt persze, miről van szó, csak azt látta, hogy ez a vékony, szakállas zsidó itt totojázik, botladozik, miközben bármely másodpercben bekövetkezhet a katasztrófa. Olajos kezével összekapta a Tórárt – el is szakította –, felemelte Goldsteint, és akár valami csomagot, kivitte őket az udvarra.

A kút, mint valami veszett, bibliai bálna, úgy fújta ki magából a sárgás, szürke, bűzös mocskot. A távolabbi szomszédok és a Pipis malom munkásai mind ott voltak már, néhány messzebb lakó zsidóhoz is eljutott a hír. S akadt, hogyne akadt volna jó pár bátor ember, aki mit sem törődve ruhája épségével, az olajfúrók tilalmával, Goldstein Henrikkel együtt újra és újra behatolt a házba, hogy kimentsen néhány fontos holmit.

A Kardoskútról, majd az Algyőről átvezényelt mentőalakulatok délutánra megfékeztek a kutat. A szakemberek, bár fáradtak és kimerültek voltak, repesetek az örömtől. Azonmód piszkosan és ragacsosan ölelkeztek, egymás vállát lapogatták. Juhé! Olajat találtak, s végső soron nem történt tragédia. Goldsteinék tönkrement aprócska háza oly érdektelennek tűnt, hogy a munkálatok vezetőjének csak estefelé jutott eszébe, hogy néhány jó szót mondjon a kétségbeesett családnak. Akkora pénzt kapnak, közölte joviálisan Goldsteinnel, hogy abból minden lányát gazdagon kistafirozhatja. Ezt mondta, de a kárról papírt nem adott. Majd írja össze, mire tart igényt, küldje be a központba. És hogy éjjel hol alusznak, és hol fognak lakni azután? A tanácselnök elvtárs természetesen mindenről gondoskodik. Nahiszen!

Goldsteinékre nehéz napok vártak. A zsidó hitsorsosok jóakarátú segítségét tudatosan visszautasították, hiszen ha azt látják a hatóságok, hogy látszólag rendben van minden, eszük ágában sem lesz teljesíteni kötelességüket. Azt tudta a kántor, hogy a tanácstól nem sokat remélhet, hiszen ez nem az ő ügyük. Átmenetileg ugyan beköltözhetek valahová, de Goldstein legnagyobb gondja mégsem ez volt.

Hanem a Tóra. Mert jön az új év, jön Kol Nidré estéje és másnap Jom Kippur, a szívszorító napok közül is a legmegrendítőbb, aztán a sátoros Szukkot, és vele újra a Mászkir, a könnyek imájával, a gyászolók fájdalmával. És a tótkomlói gyülekezetnek nem volt Tórája. Mózes öt könyvének szent tekerce ott feküdt holtan. Olajosan, sárosan, tépetten és megtaposva egy pléddel kibélelt ruháskosárban. Azt hiszem, történetünk szomorú hősei közül senki nem tudta volna megmondani, mióta áll fenn a zsidó gyülekezet Tótkomlóson, de abban mindenki egyetértett: 1944-et leszámítva ilyen bánat és megaláztatás még sohasem szakadt rájuk.

Mit tehettek ebben a helyzetben? Egyszerű imakönyvből olvasták fel a soros heti szakaszt, de az ima szava mintha nem szállt volna fel az égbe. Elkezdtek, persze hogy elkezdtek az új évet jelző Első Könyvet is, a Börésisz, a „Kezdetben”-t, de tudták: a Teremtés történetéből valami hiányzik. A valóságos, a kézzelfogható Tóra. A megszentelt tekercs.

Amint elmúltak az égi ünnepek, Goldstein Henrik nekivágott a földi világnak. Két feladata volt: a halott Tórát annak rendje és módja szerint eltemettetni – s új Tórát szerezni. Tudta, hogy ez pénzbe, még hozzá nem is kevés pénzbe kerül. Úgy gondolta, minden életben maradt, a szülőfalujától elszakadt komlói zsidót felkeres, s adományra bírja rá őket. Öt-hét családról volt szó mindössze: a külföldön lakók – ennyit azért tudott a politikáról – szóba sem jöhettek.

Szegeden Weinbergerék tollal kereskedtek. Ők voltak az elsők, akikhez bekopogott. Weinberger Salamon kétszáz forintot adott. Makói nagybátyámnak elég volt egyetlen pillantás a Tóra maradékára, máris sietett a postára. Háromszáz forintot vett ki a takarékból. Aztán Kecskemét következett. Apám frissen leszázalékolva, rokkantként kórházban feküdt Pesten, én akkor érettségiztem, és első munkahelyemen ismerkedtem az élet megpróbáltatásaival. Anyám – a MÉH egyik ócskavasátvevő üzletének alkalmazottja – száz forintot adott Goldstein Henriknek. Mindenki – ő is – szegyenkezett kicsit a cödókó, az adomány csekély voltán, de azzal vigasztalta a kántor urat, hogy majd a jómódú pestiek, az ügyvéd Wallwerk Misi és persze Miksa nagybátyám mélyen belenyúlnak a zsebükbe.

Wallwerk Mihályt nem találta meg a kántor, ő ugyanis időközben nagy ember lett: diplomata, külföldön, Prágában tartózkodott. Miksa nagybátyám azonban Pesten élt. De hogy miből, azt alighanem ő maga sem tudta. Nagykereskedése régen odalett, bolt-

ját is elvették, a neki felajánlott szövetkezeti beosztást soha el nem foglalta. Valahol azért mégis nyilvántartották a munkaviszonyát, valamiféle fizetést is felvett. Csak éppen nem dolgozott. Mármint az államnak. Viszont ott ült a Rosemarie eszpresszóban (a Sztálin út és a Jókai tér sarkán), fogadta az ügyfeleit; színészekkel, focistákkal, írókkal barátkozott, sőt Dinnyés Lajos volt miniszterelnökkel is, aki délelőtt a szemben levő Brazíliában tanyázott, délután a népi demokratikus Rozmaringgá átkeresztelt Rosemarie-ben.

Képzeltetik, Goldstein Henriknek is itt kellett felkeresnie Braun Miksa nagybátyámat. A szakállas, pajeszos kántor megjelenése – széles karimájú, fekete kalap, hosszú, fekete zakó – mégsem keltett föltűnést. Szabad idejében ugyanis ide járt Budapest egyetlen néger – egyébként etióp születésű – pincére, itt ültek reggeltől estig a megszűnt Talentum cirkusz artistái, késdobálók, oroszlánszelidítők, tűznyelők. A Rosemarie-ben adott nyelvórákat az egyetemről kitiltott katolikus Szemethy Ödön professzor. Ha Sándor Csikar, a labdazseni betért ide, beözönlött vele tiz-tizenöt lelkes csodálója is; itt várta H. operaénekest éppen aktuális kamasz barátja; innen indultak portyázásra a kalapos lányok, három ifjú hölgy, a szerelmi ipar – ahogyan önmagukat hívták – élenjáró szocialista bridágtagjai.

Goldstein Henrik először szóban vázolta a szörnyű helyzetet. Amikor látta, hogy ez kevés, úgy gondolta, meg is mutatja az érzéketlen Miksának a halálosan megsebzett Tórát. Erre már nagybátyámban szemmel láthatóan felébredt a jóérzés.

– Jöjjön fel a lakásomra – invitálta a kántort, aki készségesen indult is, már zsebében érezvén az adományt.

Miksa pár méterre, a Jókai utcában lakott. Második emeleti háromszobás otthona dugig tele kerékpáralkatrészekkel, gumikkal, tömlőkkel, festékesdobozokkal, pemzlikkel, kefékkel, villanykörtékkel, köteg gyertyákkal, zárrakkal, lakatokkal, képeretekkel, nyél nélküli ásókkal, lapátokkal és gereblyékkal, gyermekjátékokkal. Goldstein Henrik úgy tett, mintha ez volna a legtermészetesebb, nem kérdezett, nem tett megjegyzést, ment a legbelső szoba felé, amerre Miksa vezette. Odabent egy tebrizi szőnyeggel leterített kerek asztal mellé ültek.

– Mondja, Goldstein – kérdezte Miksa nagybátyám –, jóképű embernek tart magam engem? Csak mert, tudja, ötvenkilenc éves vagyok. De azért, mint látja, kiváló kondícióban.

És felállt, mutatva: semmi pocak, ellenben izmos mellkas, erős karok.

Ajaj! Goldstein úgy pislogott, mint a liba, ha először tömik. Ajaj. Hová akar ez kilyukadni?

– Nézze, Brón úr – felelte –, maga egy előnyös megjelenésű, betámt ember. – És megtoldotta: – Nyugodtan letagadhat tíz évet.

– Na látja. Ez az! – folytatta lelkesen nagybátyám. – Maga sokfelé megfordul. Eljut bizonyos böhöved zsidó körökbe. Talán tudja, hogy özvegyen, pontosabban elváltan élek, szegény feleségem Auschwitzban maradt. Aztán megnősültem persze, de zét is mentünk rögtön. Mindez lényegtelen; az a fontos, hogy most magam vagyok. És jó, igazán megfelelő parti. Ezt elhiheti. Vagyis ha összeismertet egy rendes gazdag nővel, lehet vallásos is, de a hangsúly a hozomány. És ebből akár két Tórát is veszünk. Na, mit szól ehhez?

A kántor nem szólt semmit. Mélyen belesüppedt a fotelbe, és arra gondolt, délelőtt a Dob utcán járt, találkozott az ortodox közösség főabbijával, aki holnapra elintézi a Tóra eltemetését, s megszerzi az új Tórát, ami igazán nagy szerencse a bajban.

A másik szobában megszólalt a telefon, Miksa kisietett. Goldstein kedvetlenül mocorgott a fotelben. Ez az ember nem ad egy fillért sem. Igaz, hogy az itt felhalmozott készletek vagyont érnek, de a mai világban ezeket csak óvatosan, szőrmentén lehet mobilizálni. Egy gazdag asszony megváltást jelenthet, pontosabban itt már csak egy jó haszene segíthet, de hol van manapság egy gazdag özvegy?

Szeme a dohányzóasztalra tévedt. Nicsak, egy arany cigarettatárca! Fölállt, megnézte fölülről. Szép darab. Mondhatni gyönyörű. Tízezer forint a Tóra. Fantasztikus pénz. Ha minden komlói... Nem, ezt nem is szabad végigszámolni.

Vett egy mély levegőt, kinyújtotta a kezét. A dóznit becsúsztatta kabátja belső zsebébe, és leült.

Miksa idegesen, türelmetlenül tért vissza.

– Nézze – zárta rövide a beszélgetést –, jó, ha tudja, én mindent megtennék Komlósért. Szegény boldogult apámat kétszer is megválasztották ráse kólnak. Tehát már csak az emlékéért is áldoznék. De pénzem nincs. Momentán. Lehet, hogy holnap lesz. Ki tudja? Ha maga segít nekem, esetleg hamarabb. Nézzen körül! Jöjjön be a Rosemarie-be, amikor tud valamit. Engem ott mindig megtalál.

Este Goldstein Henrik az Ajkai Pál és fiai cég jogelődjénél és utódainál ült a Nyár utca egyik második emeleti lakásában. Három generáció tárgyalt a kántorral: a nagypapa, bizonyos Auer Simon, fia, Ajkai Pál s az unokák: Tamás és Richárd. A tárca kézről kézre járt. Valamennyien elolvasták a gravírozást: „A lomnici éjszakákért – Matild, 1939.”

– Ez igen – mondta az agg Auer. – Súlyos éjszakák voltak. Kivált ezzel a gyémánttal.

– Nem akarja lemérni? – aggodalmaskodott a kántor. Ott, Miksa lakásán nem is vette észre a követ. Homlokán apró verejtékcseppek jelentek meg.

– Lemérni? – kérdezte apja helyett Ajkai Pál. – A papa keze, kérem, századgrammra érzékeli az aranyat. Bár én volnék erre képes!

– De én képes vagyok – kotnyeleskedett az egyik unoka.

– Doktor úr – mondta halkán a nagypapa. – Nekünk igen jól menő üzletünk volt régen. Most csönd van. És az Órások Szövetkezete. Húsz besúgó figyel bennünket. Ha nem a főrabbi úr szól, maga kicsinált ember lenne ezzel a tárcával.

– Hát igen. Ki vesz meg egy ilyen tárcát manapság? – tromfolt Ajkai Pál.

– Esetleg a Telekin egy nepper? – toldotta meg az idősebbik unoka.

– Fillérékéért – így a másik unoka.

– Csönd – vágta el a meddő szócséplést a családfő. – Ez a tárgy negyvenezer forintot ér. Egy lakást. Láthatja, mi Auerek nem szórunk homokot a kuncsaft szemébe. Mi adunk ezért magának húszezer pengőt.

– Forintot – javította ki az egyik unoka. Auer Simon legyintett. – És most figyeljen! Maga innen éppúgy kiviszi a tárcát, ahogy behozta. Elmegy a Rákóczi út 52.-be, harmadik emelet négy. Megkeresi Würtenberg Ottót. Ne lepődjön meg se a nevén, se a küllemén. Mindkettő valódi. Régi arisztokrata vevők. Szó nélkül ott hagyja a tárcát. Aztán elmegy a Köröndre, abba a házba, ahol Kodály Zoltán lakik, felmegy a harmadik emelet egybe. Itt egy bizonyos Sajdikné ugyancsak szó nélkül odaad magának húszezer pengőt.

– Forintot – szólalt nagyapjára az unoka. Az öreg nem zavartatta magát. Még megkérdezte, megjegyezte-e a kántor úr a neveket és a címeket, mire Goldstein Henrik kissé sértetten azt válaszolta: Ő kívülről tudja a Tórát, a Mísánát és a teljes imarendet, következőképp aligha okoz neki gondot néhány név memorizálása.

A zsinagógák tóráit pergamenlapokra másolják, kivételesen gondos kézzel, s a pergamenlapokat egységes egésszé fűzik össze. Miként ezer, kétezer éve. Ha egy lapon akár csak egyetlen betűt is eltéveszt a másoló, az a lap félreteendő: nem kerülhet a Tórába. Vagyis a Tórának – szövegrontás nélkül – tökéletesnek kell lennie, s ez olyan kötelme a vallásnak, amit a lehető legszigorúbban megtartanak. Következésképpen ebből a szempontból is roppant érték minden tekercs, s a közösségek a lehető legnagyobb tisztelettel övezik a másolókat. Ha pedig a Könyvek Könyve jóvátehetetlenül megsérül, az ősi parancsolat szerint a tekercest olyan tisztelettel kell eltemetni, mintha valamely tagjától venne búcsút a közösség.

A Kozma utcai ortodox temető egyik félreeső parcellájában már előző nap megásták a sirgödört. Amikor azután a Kazinczy utcai imaházban fél nyolc előtt véget ért a sachsrisz ima, a nyugdíjas zsidók elkísérték Goldstein Henriket a tórabúcsúztató szertartásra. A Népszínház utcai végállomáson szálltak fel a 28-as villamosra. Hogy nyugtalan a város, izgatott a nép, mindenki magyaráz valamit, és zaklatott csoportok állnak az utcasarkokon – mondjuk meg őszintén: nem tűnt fel a mi zsidóinknak. Ők annyira el voltak foglalva a maguk bajaival – és mennyi céreszük akadt! –, hogy egyszerűen nem figyeltek a külvilágra. A temetőben minden rendben lezajlott. Elmondták az ilyen alkalomra előírt imákat, aztán ki-ki elment a saját hozzátartozója sírjához, s ahogy jöttek, ugyanúgy együtt indultak vissza a városba.

A Körúton könyvmáglya fogadta őket. A Szabad Nép könyvesboltból halomban hordták ki a köteteket, s akadtak, akik a lángok körül vadul táncoltak. Éljen a forradalom! – kiáltották kórusban. – Éljen Rákosi, éljen a párt! – felelte egy másik rögtönzött kórus. A zsidók gyorsan elbúcsúztak egymástól, siettek haza. Goldstein Henrik a Rosemarie-Rozmaring eszpresszóba igyekezett.

– Braun úr most ment haza – mondta a kávéfőzőnő. – Még ilyen se fordult elő velem, így megijedni egy kis felkeléstől!

– Bezzeg te a lefekvéstől se ijedsz meg – szolt közbe az éppen ott ácsorgó pincérmő. Nagyot nevettek, Goldstein Henrik pedig gyorsan eloldalgott.

Miksa nagybátyám valóban otthon volt. Rosszkedvűen fogadta a kántort.

– Na, hozott valami jó partit? – kérdezte. Kedvetlenül nyitotta ki az ajtót.

– Egy kis pénzt hoztam – mondta Goldstein.

– Pénzt? Nekem? – csodálkozott Miksa.

A tebrizi szőnyeggel letakart asztalnál ültek le, gyanúm szerint máshol nem is tudtak volna.

– A Szabad Európát hallgattam éppen – magyarázta Miksa. – Azt hiszem, háború lesz. Ha érdeklis a hírek, újra bekapcsolhatom.

– Nem, nem – szabadkozott a kántor. – Már megyek is. A Népszínház utcánál könyveket égetnek. Egy zsidó jobb, ha eltűnik ilyenkor. Négykor indul a vonatom Szegedre, talán reggelre még baj nélkül Komlóson lehetek.

– Mi is az a pénz? – figyelmeztette a fecsegő kántort a házigazda.

Goldstein Henrik leszámolt tízezer forintot.

– Mi a fene ez? – kérdezte elképedve Miksa.

– A dózni – mondta egyszerűen a kántor. – Ami visszajár.

Hát elképzeltetik. Miksa felugrott. Először csak kapkodta a levegőt. Aztán csapkodott, üvöltözött.

– Maga hétpróbás csirkefogó! Rabló. Én meg kidobtam a barátnőmet. Egy ilyen senkiházi pájeszos tolvaj miatt. Megrágalmaztam egy szent asszonyt. Tudja, mit ér az

a tárca? Rendőrség! Hívom a rendőrséget. Száz évre lecsukatom, maga rohadt kápó. Egy zsidó. Idejön a Tórájával és a hülye meséjével, és ellopja a tulajdon hittestvére holmiját. Semmim se maradt. Kifosztott. Igen, maga, maga a gyilkosom!

A gallérjánál ragadta meg a kántort, rázta, az arcába ordított, valósággal habzott a szája, a feje céklavörös lett, aztán hirtelen lerogyott a fotelbe, és zihálva, ernyedten ült ott. Goldstein kiment a szobából, megkereste a konyhát, s behozott egy pohár vizet. Percekig élesztgette a nagybátyámat. Amikor egy kicsit rendbe hozta, csöndesen így szólt hozzá:

– Nézze, Brón úr, amit tettem, lehet, hogy nem helyes. Viszont a maga dóznija segítségével Tótkomlósnak újra van Tórája. Ezért a maga nevét itt a földön és odafent az égben áldani fogják. Bóruh ha-Sém. Maga olyan micvét valósított meg, ami nemzedékeknek mutat példát. Egy jó zsidó, ha módja van rá, tegyen valamit a gyülekezetéért. Vegye úgy, ez az Örökkévaló akarata volt. És én csak közreműködtem, hogy beteljesedhessen a Fenti óhaja. Seneemár Adaunój chóféc lömán cidkau, jágdil Tauró vójáddir. Tanuljunk Jesajától, Brón úr! Amint megmondatott: „Az Örökkévaló igazsága beteljesedése kedvéért kívánja, hogy a Tóra nagy legyen és dicső.”

Miksa nagybátyám végre felemelte a kezét. El, el, intette. De azért ugyanazzal a mozdulattal fölvette az asztalon heverő jókora pénzköteget.

– Maga a hóhérom. Tűnjön el, ne is lássam!

Goldstein Henrik lábujjhegyen kiment. Már becsukta maga mögött az ajtót, amikor meggondolta magát, és visszadugta a fejét.

– Gyönyörű Tórát vettem, elhiheti. És a bársonyköntösére a feleségemmel ráhímeztetem a maga nevét. Legyen áldott, Brón úr, a tótkomlói kile által.

A Klauzál téren egy tank állt. Goldstein Henriknek összeszorult a szíve, ahogy meglátta, amikor besietett abba a házba, ahol egy barátjánál lakott, s ahol a kofferjában a tökéletes Tóra pihent. Hiába ellenkeztek vele, ment, sietett a Nyugatiba, a szegedi gyorshoz. És ettől a perctől számára az élet képsorai összekeveredtek. Nem tudta, mi történt vele kedden és mi csütörtökön, Pesten volt-e vagy Budán, Kőbányán vagy az Üllői úton. Csak egy volt fontos a számára: a Tórával haza kell érnie. A pályaudvar előtt óriási tömeg hullámozott. A Váci útról újabb és újabb csoportokban jöttek az emberek, énekeltek, zászlókat lengettek, a Bajcsy-Zsilinszky út egyik sarkánál verekedni kezdtek, azt mondták, ott van az ÁVH nyomdája. Az ácsorgó emberek meglóduztak, az érkezők gyorsabb tempóra váltottak. Valahol betört egy kirakat. Amikor a kántor végre átverekedte magát a vágányokhoz, kiderült, a szerelvény olyan zsúfolt, hogy oda egy gyerek sem férne fel, hát még ő a bőrdíjával.

Egy vasutas megszánta, s azt a tanácsot adta, menjen inkább a Keletibe, és onnan Csabán, Orosházán át próbáljon hazatérni. Ám a Keleti olyan volt, mint a Nyugati: szédülten hömpölygő emberfolyamok, mintha a fél főváros innen akarna vidékre utazni. Mindenki üvöltött, legfőképp az újságosok, aztán megszólalt a megafon, kellemes kislányhang közölte: lőnek a Rádiónál, magyar vért ont az ÁVO a Bródy Sándor utcában.

– Magyarok, védjük meg testvéreinket; gyülekező a Palace Hotelnél! – kiáltotta torzakadtaból egy testes férfi közvetlenül Goldstein Henrik mellett. Aztán barátságosan hátha verte őt, és a fülebe ordította: „Zsidó apám, vigyázz a zsebtolvajokra!” – és furakodott kifelé.

Goldstein Henrik nem utazott el. Az éjszakát a Rabbiképző Intézet József körüti kollégiumában töltötte. Itt is reggelizett, a kóser étel tudata jólesően hatott rá.

Indulás előtt a szakácsnőtől kapott néhány szendvicset, s örült, hogy az egyik rabbinövendék, legalábbis egy darabon, útitársául szegődött. A Nagykörút egy kis szakszon csöndes volt, de a Szabad Nép-székház és a Nemzeti Színház körül már erősen gyülekezett a tömeg. Az emberek izgatottak voltak, érződött, hogyan forr bennük az indulat. A rabbinövendék újságot akart venni, a kántor azonban úgy vélte, jobb, ha mihamarabb túljut a számára veszélyes téren.

Ehhez neki az égadta világon semmi köze, ezt pontosan tudta. Mint ahogy azt is – és éppen az újságról jutott eszébe –, hogy nem is akarja megtudni, mi folyik itt.

Amikor vagy két tucat fegyveres körülvette, és feltuszkolták egy nyitott teherautóra, akkor is igyekezett inkább úgy viselkedni, mint aki csak utas a platón, vagy éppen rossz járműre szállt, s a következő megállónál véget ér a lidércnyomás. És miután az emberek csöppet sem bántak ellenségesen vele, igaz, hogy barátságosan sem – nem is szóltak hozzá –, magához szorította a bőröndöt, és lekuporodott a teherautóban. Ismeretlen utcákon robogtak. Át az egyik hidon. Egyelőre nem fázott, de tudta, rövidesen vacogni fog. Felöltöje nem volt, s már a pusztá gondolatra fázósan húzta össze magát.

Egy laktanyába érkeztek, leugráltak a teherautóról. A jókora udvarba újabb és újabb kocsik fordultak be, a civilek és az egyenruhás emberek összekeveredtek, miként a szagok is. Amott kondérokban főztek valamit, zsíros és hagymás ételt, emitt klóros vizet öntöttek ki az árkádos folyosó kövére. Az egyik lépcsőfordulóban naftalinszagú katonaruhák hevertek összehajtvá, gondosan átkötve, talán tizesével, húszasával, némelyiket kibontották. Goldstein Henrik körülöttük téblábolt, hátha talál egy magának való köpenyt. Valaki megkopogtatta a vállát:

– Hé, te pap, téged kereslek – mondta az illető vidoran.

Főtt debrecenit evett, hóna alatt fél vekni kenyeret szorongatva, ebből törte le a kolbászhoz illő darabokat.

– Egész éjjel a Rádiónál harcoltunk – mondta tele szájjal, és nyelt egyet –, kurvára megéheztem, már megbocsáss. Nyolcan estek el mellettem. Kiféle vagy tulajdonképpen?

– Zsidó kántor vagyok Tótkomlóson – felelte Goldstein Henrik.

– Az jó – válaszolta amaz újabb harapás közben –, gyere a parancsnokhoz!

– Hol vagyunk tulajdonképpen? – tudakozódott bátoritanul Goldstein Henrik.

– A Balassi Bálint laktanyában – mondta a férfi könnyedén, mintha ettől minden egyszerűbbé válna.

A parancsnok hórihorgas alakja egészen zavarba hozta a kántort. Fiala ember volt, jóval innen a harmincon, csizmában, buggyos katonanadrágban, de civil zakóban, íróasztalán valóságos fegyverraktár: dobtáras gitár, pisztolyok, kézigránatok és egy páncélsisak, amelyről levakarták az ötágú vörös csillagot.

– Rabbi, el kell temetnünk a halottainkat – mondta csöndesen, és Goldsteinnek úgy tűnt, kellemes a hangja. – Azt kértem a fiúktól, hozzanak be néhány papot, megadni a hősöknek a végtisztességet.

Goldstein kínban volt, topogott, már-már megszólalt, de aztán csak hallgatott.

– Üljön le – mondta a parancsnok. – Kér valamit enni?

– Nem, nem – tiltakozott ijedten Goldstein, ám amikor meghallotta a saját hangját, megjött a bátorsága a folytatáshoz. – Nézze, parancsnok úr, én zsidó vagyok, és nem is rabbi, csak kántor. Vidéken élek, véletlenül vagyok itt. Egy Tórát akarok hazavinni a falumba, tudja, Mózes öt könyvét, szent tekercsre írva. Ezt rám bízták.

– Szent tekercs? – csapott le a kifejezésre a parancsnok. – Nagyszerű. A szent tekercs kiváló.

– De parancsnok úr – tiltakozott Goldstein. – Zsidó ember nem temethet nem zsidó embert. Ez képtelenség.

– Ugyan már! – szólt idegesen a parancsnok. – Ha egy az Isten, akkor nincs, nem lehet akadály. Értse meg, a mártirjainkról van szó, a forradalom első hősi halottairól. Mit számít ilyenkor, ki zsidó, ki keresztény? És honnan tudhatjuk, van-e zsidó köztük? Miért ne lehetne? A Kerepesi temetőben hantoljuk el őket, ahol Kossuth apánk is nyugszik. Ez parancs. Végezzem.

A kántort kitzskolták az irodából. Legalább adjanak egy köpenyt, mondta, amikor lefelé mentek a laktanyaudvarra. Hordágyon feküdtek a halottak. Közelükben magába roskadtan idős katolikus pap imádkozott.

– Bemutatnám az urakat egymásnak – mondta a fegyveres kíséző, s ahogy ők meglepetten és kelletlenül kezét fogták egymással, azonnal továbbállt. Goldstein úgy látta, mindketten zavarban vannak. Galach. Jiddisül így hívják a katolikus papot. Azt jelenti: borotvált arcú ember. A galach hirtelen belekarolt Goldsteinbe.

– Kolléga úr – mondta suttogva. – Fázom. Tegnap még egészen meleg volt, és ma reggel, amikor temetni hívtak, azt gondoltam, nem változik az idő. De most órák óta itt vagyok a szabadban, és átfázott minden porcikám.

Goldstein felvezette a katolikus kollégát ahhoz a lépcsőfordulóhoz, ahol bálákban álltak az egyenruhák. Ujjatlan pufajkamellényekre találtak.

– Muszáj ezt a nehéz bőröndöt magával cipelnie? – kérdezte a pap. – Veszélyes lehet – tette hozzá.

– Egy Tórát viszek haza a falumba – mondta Goldstein.

– Tóra, Istenem – mondta a pap. – Ha lesz egy nyugalmas óránk, kérem, mutassa meg nekem. Azt hiszem, még mindig tudok héberül olvasni. A szemináriumban di-cséréttel abszolváltam a héber nyelvet.

– Bóruh ha-Sém – mondta Goldstein. A pap vallomása boldoggá tette. Egészen felszabadult, és amikor hangosan kimondta az egyszerű áldást, érezte, hogy öröm tölti el.

Várták az indulást. Egy tehergépkocsi platója már megtelt a halottakkal, az emberek a másik autón foglalatoskodtak, amikor visszajött az a félig katona, félig civil, aki bevitte a kántort a parancsnokhoz.

– Rabbi, velem kell jönnie – mondta, de amikor látta, hogy Goldstein magával akarja cipelni a bőröndöt, türelmetlenül ráfordult.

– Csak hagyja itt nyugodtan, vigyázok rá – segítette a kántort a nekiinduláshoz a katolikus pap.

– Tótkomlós – súgta Goldstein. – Kérem, jegyezze meg a falu nevét. Tótkomlós. És ha nem jöhetnék vissza, vigye oda. Bármelyik zsidónak átadhatja. Nagy lesz az örömük.

– Na, jöjjön már! – idegeskedett a férfi. Újra lépcsők, folyosók, beugrók következtek. Aztán egy terem, ahol az összetolt vaságyakon, földre helyezett matracokon vagy harminc sebesült ember aludt, többnyire ruhástul. Testszaguktól savanyú és áporodott volt a levegő. A sérülteket már ellátták, a sebeket bekötötték. Egy lány vigyázott az álmukra, géppisztolyát úgy akasztotta a szék karfájára, mintha retikül lett volna. Mellette kerek üvegasztalkán gyógyszerek, jódosüvegek, géz- és vattacsomagok.

– Bent van? – kérdezte Goldstein kísézője. A lány bólintott. Ez még csak medika – gondolta Goldstein.

– Siessen – szólt rá a férfi. – Ő a mi legnagyobb emberünk. A forradalom szelleme.
– És már fordult is, ment vissza.

Goldstein Henrik óvatosan kinyitotta az ajtót. Majdnem polgári légkört árasztó lak-tanyaszobába jutott. Egy kis idő eltelt, amíg rájött, mi feledtette vele a rideg hangulatot. Hát persze, a könyvek. A falhoz drága fából készült koloniál könyvespolcok támaszkodtak, saroktól sarokig telve gondosan rendbe rakott kötetekkel.

A kántort hatvan-hatvankét éves, apró termetű, kopasz férfi üdvözölte. Ő is sebesült volt, a fején jókora pólya, a kötés befedte az egyik fülét is, így a vékony fémkeretes szemüveg egyik szárát már csak a géz közé dughatta.

– Ha talál itt szabad széket, ágyssarkot vagy valami könyvkupacot, kérem, foglaljon helyet.

Nyugodt hangja volt. És mert Goldsteinhez eddig itt mindenki türelmetlenül patogó, torz parancsszavakkal szólt, ami benne szorongást, sőt félelmet keltett, most szinte jólesett hallgatnia a férfit.

– Amikor megtudtam, hogy ön itt van, azonnal elhatároztam, pár szóra igénybe veszem a türelmét.

– Az utcán fogtak el – sietett Goldstein leszögezni.

– Igen, hallottam – mondta amaz. – De biztosíthatom, a haja szála sem fog megörbülni.

Kis csönd következett. A kántor nem mert megszólalni, attól tartott, akár egyetlen szóval is rosszra fordulhatnak a dolgai. A férfi az ablakhoz lépett; ő addigra már egy pompás támlájú fotelben ült, ahonnan csak az oda leszórt könyveket kellett a padlóra helyezni.

– Kérem, néhány fontos dolgot szeretnék a forradalomról mondani önnek. Örül-nék, ha később módot találna arra, hogy a véleményemet szélesebb körben is megismerhessék.

– De uram – tiltakozott Goldstein. – Ön túlbecsül engem. Én egyszerű zsidó ember vagyok Tótkomlósról. Kántor és sakter. Tehát nem is rabbi. Mit tudok én segíteni magának?

A férfi eljött az ablaktól, a könyvekből kis halmot rakott a fotel előtt, és jóformán Goldstein lábához ült.

– Ugyan már – mondta kedvesen –, emelkedjen már felül a kisszerűségeken. Ami engem illet, csupán szeretném, ha megjegyezné néhány gondolatomat. Leírva ezek talán közhelyek. De ön, tudom, képes lesz visszaadni a szavak mélyebb értelmét is.

– Hallgatom – mondta Goldstein beletörődötten.

– A forradalom – kezdte a férfi, és a gézből kirántotta szemüvege szárát, hogy a különös alakú okuláréval szabadon hadonászhasson –, és ez minden forradalomra igaz tértől és időtől függetlenül, egyszerre isteni és ördögi mű. Amikor a társadalom egyik minőségéből átszap egy másik, mondjuk úgy, ellentétes minőségébe, borzasztó dolgok történnek. Halál, árulás, rombolás, bosszú, vér. Kár volna szépíteni. Az ördög pusztít odakint. És hol van az Isten? A sátán energiájában. Másként ugyanis egyszerűen nem érvényesülhetne a teremtő szubsztancia. Közönségesen: nem folytatódhatna az élet.

– Azt hiszem, nem értem – kockáztatta meg a közbeszólást a kántor.

– Na jól van – adta meg magát a férfi. – Ma hajnalban meghallgattam a moszkvai rádió magyar adását. Azt mondták: a budapesti utcákon tombol az antiszemitizmus.

– Sajnos, ezt már értem – mondta Goldstein.

– Én nem – válaszolta komoran amaz – Ugyanis éppen hogy a szovjet rendszer antiszemita. Azt mondja: ti, zsidók, nemzetiség vagytok, ugyanakkor nem engedi használni a nyelvüket, ápolni a kultúrájukat. Bezárja a templomokat, kivégzi, táborba küldi a papokat, a kántorokat, a sakterokat, csinál egy úgymond zsidó államot valahol túl a szibériai Bajkálon, szörnyű hegyek, gyilkos mocsarak világában, és gyalog hajtják oda az embereket. Hogy még az úton elpusztuljanak. A zsidó orvosokat bebörtönzik, a művészeket kényszermunkára küldik... És most telekürtölik a világot, hogy a magyar forradalom antiszemita.

A szónoklattól kifulladásra elhallgatott egy percre. Felállt, újra az ablakhoz ment. Háttal állt Goldsteinnek.

– Igen. Lehet, hogy tényleg az a forradalom antiszemita. Vagyis a moszkvai rádió igazat mondott. De most mi itt, ön és én higgadtak vagyunk. Csöndben megbeszélhetjük a dolgokat. Rákosi, Gerő, Farkas, Révai vagy a többi pártvezér zsidó, vagy nem? És a hóhér Péter Gábor? Meg az ÁVH többi vezetője? Jól figyeljen! Ez is Sztálin tébolyult antiszemitizmusát mutatja. Az általa valamiért gyűlölt magyar nép nyakára odaültette az általa szintén gyűlölt zsidó vezérecskéket. Persze, tudom én, hogy a zsidóságukat megtagadó Rákosiék rosszabbak voltak a zsidókhoz, mint minden más úgynevezett osztályellenségükhöz, de ez miért vigasztalna a forradalmárokat? Miért várjuk el, hogy most minden fegyvert fogott magyar filozofikus toleranciával végiggondolja Rákosiék a sztálini eszmék jegyében hivatalból gyűlölték a zsidóságot. Mellesleg éppen ezért a magyarságukat is megtagadták, ha ez a szempont egyáltalán szerepet játszott politikai életükben.

Visszalépett Goldsteinhez, de már nem ült le.

– A zsidóság – folytatta – természetesen nem matematikai képlet, s fogalmam sincs, lesz-e kor, és abban valaki, bárki, aki majd megérti és megmagyarázza, mi is tulajdonképpen a zsidóság. De ebben a pillanatban mi a helyzet? – emelte fel hangját, és Goldstein összeresztette a fogait, hogy netalán válaszolnia kell. De megnyugodott, mert rájött, hogy partnere a beszéd hevében talán zavarba is jönne, ha most valóban válaszolna.

– Hála istennek, Rákosiék uralmát igencsak nagy mértékben zsidó írók és közgondolkodók kezdték ki. Hadd tegyem hozzá: nem kis bátorsággal. Ez nagyon fontos. A zsidó szellemi elit szembefordult a sötét erőkkel. És elvileg már csak ezért sem lehet igazuk a moszkvai propagandistáknak. Ugyanis ez a forradalom nem zsidó és nem zsidó alapon folyik. Mert hiszen a zsidók mind a két oldalon megtalálhatók. Ahogy a magyarok is. A többi, ahogy az elején mondtam, már az ördög műve. De mindelőtt ott van az Isten lényege. Az élet.

Csönd ült a szobára. Goldstein érezni vélte a könyvekből áradó száraz porszagot.

– Megkérdezhetem, hogy ön, tisztelt úr, miért nekem, éppen nekem mondta el mindezt?

– Igen – felelte amaz egyszerűen. – Hiszen ezzel is kezdtem. Hogy ön a hírvivőm legyen. Hogy ezt elmondja azoknak, akiknek gondolja. Költő vagyok. Magyar versíró, aki történetesen a zsidó hitbe született. De ez tudatos koromban már sohasem érdekelt. És én most ezért a forradalomért szeretnék meghalni. Nem képletesen, hanem valóságosan. Igen, mint Petőfi. Csak éppen van egy másfajta szempontom is. Zsidó szempontom. Hogy mi, zsidók nemcsak szóval vagyunk jelen ebben a forradalomban, hanem a testi valóságunkkal is. Lehet, hogy felakasztanak, lehet, hogy az utcai harcokban lelőnek, mindegy, úgy döntöttem, a példa miatt meg kell halnom. Tudom, sajátos válasz, sokan meg sem értenék, de ön pontosan felfogja: mit jelent a kepőre. Igen. Én Rákosi, Péter Gábor ellenében és sok más méltatlan zsidóért akarok meg-

halni. Magam is rákeveredtem a rossz útra, ezt később az írásaimmal, előadásaimmal már 1953-tól igyekeztem jóvátenni, de csak mint magyar költő. Ma hajnaltól azonban, hogy meghallgattam Moszkvát, tudom, ez kevés.

– És én ehhez elég vagyok? – kérdezte a kántor. Kétségbeesett volt, rémült, magányos és roppant elesett.

– Nincs sok időm – mondta a férfi, és egy cédulát adott át Goldsteinnek. A nevét írta rá. – Szeretném – folytatta –, ha csak este olvasná el a papírt. Nézze, az orosz tankok néhány óra múlva támadni fognak. Tehát köszönöm, ha segít nekem. Bizom magában.

A teherautó a temetésre váró halottakkal elől haladt, a katolikus pap és a zsidó kántor piros-fehér-zöld zászlóval díszített Pobeda taxiban ülve követte a konvojt. A sofőr mellett foglalt helyet elmaradhatatlan kísérijük, a félig civil, félig katonaruhába öltözött fiatalember. Már átjöttek Budáról a Szabadság hidon, amikor a Vásárcsarnok mögül, egy kis utcából rájuk lőttek. A géppisztolylövedékek a gumikat vették célba. Goldstein még látta, amint az előttük haladó teherautó megcsúszik, irányíthatatlanná válik, felszalad a járdára, és egy lámpavasnak ütközve félrebillen. A halottak most nyilván egymásra préselődnek, gondolta elborzadva Goldstein, amikor a Pobedát is találat érte. Megpördültek, az autó – mintha jégen hajtottak volna – átfordult a szemben lévő oldalra, s ez volt a szerencséjük. Becsúsztak egy veszteglő autóbusz mögé. A sofőr és a mellette ülő fiatalember valósággal kigurult a hirtelen kinyílt ajtón.

– Másszanak ki, és hasaljanak le! – ordított rájuk a fegyveres kísérő. Az idős plébános fürgén mászott ki a hátsó ülésről, de Goldstein nem mozdult. A sofőr elvesztette a fejét, káromkodott, hasalva rángatta a kántort.

– Előbb nyissa ki a csomagtartót, ki kell venni a koffert! – mondta rendíthetetlen nyugalommal Goldstein.

Keresztútbe kerültek. Kísérijük és a plébános hol kúszva, hol hétrét görnyedve, szerencsésen átfutottak a Veres Pálné utcába. A sofőr sorsára hagyta az autóját, és bemenekült az egyik kapualjba. A tűz erősödött, egy háztetőről lőtték a Vásárcsarnok mögül támadókat. Goldstein végül jobbnak látta, ha kikecmereg a taxiból. Szerencsés pillanatban nyitotta fel a csomagtartót, s emelte ki a Tórárt rejtő koffert. De már nem tudott átfutni az úttesten és a járdán, így ott maradt hasalva a busz és a taxi fedezékében. A kerekek közül lesett a csarnok felé. Valaki ráordított egy ablakból:

– Ágyút tolnak ki a rohadtak. Vigyázzon!

Goldstein nem tudta értelmezni azt a mozgást, amelyet alulról a szemközti oldalon látott.

– Kússzon már hátra, a jó édesanyját! – üvöltött a sofőr, aki egy pillanatra kidugta a fejét a kapu mögül.

Az első ágyúlövés arra a tetőrészre irányult, ahonnan lőtték a vásárcsarnokiakat. Kövek, cserepek, üvegek hullottak alá, Goldsteint is elérték a leeső épületdarabok. Füst, por, csörömpölés, üvöltés. A lövés nyomán a sarki ház földszinti lakásából lángnyelvek csaptak elő.

Goldstein Henrik tudta, hogy örültség, amit csinál, mégis felugrott, megragadva a sárga bőröndöt, és mintha csak vonat után futna, átügetett a körútnak arra az oldalára, ahol távolabb az ágyú állt. Amikor átért, valaki egy-két méterről rákiáltott, hogy fusson oda. Kis késedelemmel vette észre jóakaróját. Egy Röltex üzlet kitorrt kirakatüvege mögül érkezett a hívás.

– A kurva anyját a házmesternek, bezárta a kaput. Gyere, testvér, itt neked is jut egy hely!

Átmászott a portál mellvédjén. Az üzletben már hárman dekkoltak. Mindegyikükkel kezét fogott, és örült, hogy az üveg nem vágta meg. Goldstein jót nevetett magában, milyen is az ember. Az előbb tiszter is meghalhatott volna, most meg boldog, hogy nem vérzik az ujjá. Még egy ágyúlövés.

– Kezeket felemelni! – ugrott be néhány katona az üzletbe.

– Gyerünk a falhoz! Van fegyveretek? Igazolványokat a földre dobni!

Azután tisztek ugrottak be, s az egyik katona jelentette, az elfogottak egyike sem látszik ellenforradalmárnak, legföljebb a fekete ruhás pap gyanús.

– Maga kicsoda? – bökte géppisztolya csövét Goldstein hátgerincéhez az egyik tiszt.

– Zsidó kántor vagyok Tótkomlósról. Hazafelé igyekszem.

– Nahiszen – mondta a tiszt. – Haza. Micsoda haza van most?

– Kérem, mi kenyérért mentünk volna a Kálvin térre, amikor lőni kezdtek – szólt közbe az egyik dekkoló.

– Rohadék fasiszták – üvöltött fel az egyik tiszt, és géppisztolyából csak úgy vaktában kilőtt a már üveg nélküli portálon. – Nyugatról máris jönnek vissza a földesurak, a gyárosok.

– Maga velünk jön – mondta Goldsteinnek az egyik tiszt.

Kimásztak, s a Duna felé indultak, a Vásárcsarnokhoz. A kis utca torkolatában ott állt az ágyú. Mögötte katonák, szervezett alakulat. A tiszt utasított valakit, jelentkezzenek a politikai tisztnél.

– Mi ez a koffer magánál? – kérdezte a politikai tiszt, miután átvette Goldsteint, s vitte magával a csarnokon át a halaskofák halbúzos standjai között. Goldstein újra kezdte. Elmagyarázta, hogy ő tótkomlói zsidó, s közölte, készséggel megmutatja a Tórát.

– Jól van – mondta a politikai tiszt. – Soroksár felől jövünk, láttam, amit láttam. Az egyik házra azt írták: „Zsidótlan hazát!” Na, mitőlünk majd megtudják, a kurva anyjukat, hogy ki fog itt gyűlöletet kelteni. De mit is mondott? Hova valósi maga? Tótkomlói? Iseri a Rabák családot?

– Nem – mondta Goldstein. Fogalma sem volt, jóra vagy rosszra fordítja-e sorsát a válasza.

Beültek egy félig nyitott dzsipbe, és elhajtottak az egyik híd irányába. Már jócskán sötétedett, erősen hűvös este ereszkedett alá. A vízirendőrség épületébe értek, óriási felfordulás kellős közepébe. Katonáknak, rendőröknek fegyvert, lőszert osztottak, néhány civil is itt szorongott, a géhások élelmiszert vételeztek, aztán sebesülteket hoztak. Csörögtek a telefonok, mindenki rohant, parancsokat osztogatott, tülekedett, öt rádió is szólt egyszerre, de legtöbbször a Szabad Európát hallgatták. Felmentek a második emeletre. Az egyik szobában rábukkantak Rabák Mihályra.

– Misi – mondta a tiszt –, hoztam neked egy tótkomlósit. Egy zsidó kántort.

Az ezred politikai tisztje köpcös, szőke fiatalember volt, inkább tűnt kedélyes cukrásznak, mint marcona katonának. Miután nem ismerték egymást, Rabák százados vizsgáztatni kezdte a kántort: kik a szomszédai, hogyan következnek egymás után az üzletek a tótkomlói piactéren, hogy hívják az evangélikus lelkészt, mi a keresztnéve Lászik fogorvosnak? Amikor Goldstein átesett a vizsgán, Rabák megölelte és letegezte. Kolbásszal, szalonnával, igazi komlói kenyérral kínálta. Rettenetesen sajnálta, hogy a kántor visszautasította.

– Kóser, kóser, ugyan már! Amikor béke van és nyugalom, akkor van kóser. De most lőnek. Legalább igyál, pajtás, egy pohár pálinkát!

Végül felhozott tiz tojást a konyháról, s ezeket a rendőrség ócska rezsóján ő maga főzte keményre egy hirtelen előkerített alumíniumedényben. Közben elmondta a tervét. A törzs most Táborfalván van. Egy páncélauton átküldi oda Goldsteint, ehhez van hatásköre. Ne féljen, ugratta, kísértőt rendel mellé. Táborfalván aztán két eset lehetséges. Vagy rátalál az ingajaratban közlekedő futárkocsira, ennek a sofőrjét még mindig utasíthatja, hogy vigye Félegyházára, ahonnan mégiscsak könnyebben átjut a Tiszán, vagy ott helyben kérdezősködik; s esetleg egy orosz autót leviszi Szegedre. De ehhez már nincs papír.

Néhány perc múlva egy benzinszagú katonai pokrócba burkolózva fent ült a páncélauton, s két súlyos sebesült társaságában elindulhatott hazafelé. A Soroksári úton megálltak, Goldstein ezalatt átkötözte az egyik sebesültet. A lábát csúnyán szétlőtték. A művelethez a mentődobozban minden szükséges holmit megtalált. A sofőr biztatására jódos vattával kente körül a sebet, a katona a fájdalomtól előbb állati hangon felüvöltött, aztán elájult. A másik katonának haslövése volt. Csöndben nyöszörgött. Világító rakéták kúsztak fel az égre, előbb egy zöld, aztán két vörös.

– Na végre, mehetünk – mondta a sofőr. De nem jutottak messzire. A Határ útra még befordultak, ám ott váratlanul pergőtűzbe kerültek. Az autó csikorogva megállt. Goldstein a páncélautóban előrement, benézett a vezetőfülkébe, és majdnem rosszul lett. A sofőrt húscafatokká lőtték. Visszabotorkált, megsimogatta a láblövéses katona arcát, fogta a pokrócát és a bőröndjét, és nagy óvatosan lekászálódott a járműről.

– Civil vagy? – kérdezte egészen közletről valaki.

– Civil – felelte Goldstein. Meglepődött, hogy a váratlan helyzettől már meg sem ijedt. És gépiesen hozzátette, mintha ez megvédené minden veszedelemtől, hogy ő a zsidó kántor Tótkomlóson, és ebben a bőröndben a hitközösség Tóráját viszi haza.

Valami építési területre vezették Goldsteint, ahol a betongerendák és a téglahalmok biztonságosnak tetsző bunkert formáztak. Az egyetlen rés mögött állt a nehézgéppuska, csöve mélyen kinyúlt, a befűzött heveder végtelennek tűnt. A fegyver mögött, alacsony tábori széken középkorú férfi ült.

– Ki ez? – kérdezte azt az embert, aki behozta Goldsteint.

– Egy zsidó pap. Valami szent izé van a csomagjában.

– Mi az? – fordult Goldsteinhez a géppuskás.

– Egy Tóra. Viszem haza a falumba.

– Egy Tóra – ismételte a géppuskás. – Nem mondom, télvíz idején jobb, mint egy seggbe rúgás – tette hozzá. – De sebj, te leszel a védőangyalom.

– Ezt hogy tetszik érteni? – rémült meg Goldstein.

– Ahol ott a Tóra, onnan hiányzik a halál. Akarsz aludni egy kicsit?

– Ha lehet, szívesen pihennék. Hajnal óta talpon vagyok.

– Durmolj ott – mondta a géppuska mögül a férfi. – De ha lőni kezdek, és felébredsz, ne haragudj rám. Sajnos kajánk nincs egy falat sem. A francba, ez egy ilyen ország. Lőszer van, kaja nincs.

Goldsteint nem érdekelte, melyik oldalra került. Olyan kimerültség öntötte el, amelyről eddig nem is tudta, hogy létezik. Hajnalban tűzcata ijesztő hangjaira ébredt. Kitűnt, a Határ út sarkán valóságos előretolt véderődítmény-rendszer épült ki. A csillagpontok tökéletesen zárták az átvezető utat.

– Úgy öleled azt a koffert, mintha a szeretőd volna – mondta a géppuskás. A kántor

nem felelt. Fázott és éhes volt. Eltett ugyan négy tojást, de ha ezeket most előveszi, hármat szét kell osztogatnia, s ki tudja, mi vár még rá. Két tank hernyótalpai zörögtek a Soroksári úton, de nem álltak meg.

– Igyál – mutatott fel egy pálinkásüveget a géppuskás. Ez volt az a pillanat, amikor Goldstein majdnem megingott. Már-már nyújtotta a kezét az üveg után, de aztán hirtelen fölugrott.

– Nem zavarja, ha elmondom a reggeli imát? – kérdezte elszántan. A rátört gyöngeséget most így akarta Isten és önmaga előtt feledtetni.

– Csak nyugodtan – mondta a géppuskás. – Nekem most éppen fedeznem kell a srácokat. Ezek nem viccelnek, Molotov-koktélokkal akarják fölrobbantani a tankokat.

Mindenesetre ő nagyot húzott a pálinkából, s máris leadott egy hosszabb sorozatot. Goldstein elővette a táleszbajtlíját, feltette fejére, föltekerte karjára a töfillint, az imasálat a vállára terítette, és az első áldás elmondásával kikapcsolta magát a jelenből. A géppuskás férfi ámulva nézte a hajladozó, előre-hátra imbolygó, hangosan dávenoló kántort. Amikor az egyik fegyveres srác nagy hanggal berohant a bunkerbe, csöndre intette.

– Ez fantasztikus – mondta később. Amíg ugyanis Goldstein imádkozott, egyetlen lövés nem érte őket. Eddig tegezte a kántort, de ezt követően tisztelettel szólt hozzá. Később megkérte, ugyan mutassa meg neki a Tórát. El volt ragadtatva.

A közeli házak valamelyikéből egy asszony nagy garabolyban meleg pörköltet, kovászos uborkát, kenyeret és bort hozott a harcolóknak. Goldsteint is megkínálták, de ő csak a kenyeret fogadta el. Elszégyellte magát a tojások miatt, de úgy gondolta, most már önsorsrontás volna elővenni őket.

Még dél sem volt, amikor fölvonultak ellenük a tankok.

– Micsoda? De hiszen ezek oroszok! – kiáltotta a géppuskás. Megszámolták a páncélosokat. Nyolc. Fantasztikus tüzérő. Valaki azzal rontott be, hogy a rádió épp most közölte, az oroszok visszajönnek, de a kormány máris tárgyal Andropovval, talán sikerül fegyverszünetet kötni.

– Baromság – mondta a géppuskás. És kiadta a parancsot: – Átvonuláshoz felkészülni! Én itt maradok. A zsidó is marad. A Tórája megvéd minket. A Molotov-koktélok lehetőségre a lánctalpak közé dobjátok!

Goldstein sápadtan figyelte az átvonulás előkészületeit. Amikor a srácok végleg elhagyták a bunkert, nagyot lélegzett, és megkérdezte a géppuskást, miért akar öngyilkos lenni.

– Nem is tudom – mondta. Ül a fegyvere előtt a vászonszéken, itta a pálinkáját. – Talán nem ez a legkényelmesebb halál? Az ember bebeszél magának valami magasztos célt, lehetőleg úgy, hogy mások ezért még csodálják is, aztán gyerünk. Hát nem jobb ez, mint a rák vagy az elhülyült öregség? – Nagyot húzott a pálinkásüvegből.

– Tartsd fölém a Tórát – mondta aztán. Most újra tegezte.

– Hogy érti? – rémült meg Goldstein.

– Mintha baldachin volna. Világos, nem? Isten betűi alatt akarok megdögleni.

– Azt nem lehet – mondta Goldstein. – A Tóra nem erre való.

A géppuskás megfordult, az övéből előhúzott egy pisztolyt. Odalőtt Goldstein lába elé.

– Na tűnés – mondta aztán. – Isziri! A Tóra marad.

Goldstein nem mozdult. Hangosan ezt mondta:

– Sömá Jiszroél. Ádonáj Elauhénu, Ádonáj echod!

– Mi ez? – kérdezte különös torokhangon a géppuskás. – Megátkozol?

– Nem – felelte Goldstein. – Ha egy zsidó ember közvetlen közel kerül a halálhoz, elmondja a Sömát: „Halld, Izrael, az Örökkévaló, a mi Istenünk egyetlenegy.” Ezt mondták a zsidók a középkorban a máglyán, és ezt Auschwitzban is.

– Takarodj! – kiáltott rá kis szünet után a géppuskás. Nem nézett Goldsteinre, a nyíláson az orosz tankokat figyelte. Nyolc fenyegető monstrum. Egyelőre mozdulatlanul.

– Vidd a bőröndödet – szólt utána csöndesen.

Goldstein néhány lépést tett. A szűk bunkerben közvetlenül a férfi mögött állt, kezében a sárga koffer. Szabad kezével megérintette a géppuskás hátát.

– Legyen magával az Isten – mondta. – Most és mindörökké.

– Helyes – felelte a géppuskás. – De ha hazaér a falujába ezzel az izével, mondjon el értem egy jó zsidó imát.

– Úgy lesz – búcsúzott Goldstein.

A betonrudak, a cementeszákok és a téglahalmok között eljutott az úttestig. Várt egy másodpercet, erőt gyűjtött, és amilyen gyorsan csak tudott, átrohant a Határ úton. Maga se hitte volna, hogy épségben átér, legalább két helyről lőttek rá. A falhoz lapult, lehasalt, a bőröndöt hol tolta maga előtt, hol húzta maga után. Az egyik ház ajtaja nyitva volt, a résen valósággal bepréselte magát.

– Na jöjjön, ez nem papi embernek való – szólalt meg mögötte az a nő, aki délelőtt a bunkerbe pörköltet és bort hozott a harcolóknak. Levitte a pincébe. Odalent a szűkös, dohos helyiségben vagy húsz ember, később úgy számolta: legalább öt család zsúfolódott össze. Heverők, székek, dunyhák, pokrócok, stelázsik, befőttek, zsákok, kofferek, a lakásokból kimentett értékek. És gyereksírás, kutyaugatás, veszekedés. Valaki a rádiót csavargatta, az egyetlen rezszón vizet forraltak.

Hirtelen megszólaltak a tankágyúk. A pince lakói sikoltoztak, jajveszékelték, akadt, aki ordítva imádkozott. Remegett a föld, mozogtak a falak. Aztán kicsapódott a pinceajtó, és öt vagy hat géppisztolyos szovjet katona nyomakodott előre. Minden arcot megnéztek, minden zugot megvizsgáltak. Négy embert szedtek össze, köztük Goldsteint.

Az utcán a kétsoros menetoszlop már legalább húsz főből állt. Goldstein átnézett a túloldalra. A bunkert, a betonoszlopokat, a téglahalmokat, az ideiglenes felvonulási épületeket teljesen szétlőtték. A géppuskás helyét kereste, de semmit nem látott, a romok betemethették a holttestet.

Elindultak. Az elfogottak suttogva kérdezték egymástól, tud-e valaki oroszul. Az általános vélekedés az volt, Szibériáig meg sem állnak.

A Soroksári útra értek, s onnan egy gyártelep hideg ipari csarnokába. Estig dekkoltak étlen-szomjan, amikor megkezdődött a kihallgatásuk. Három orosz tiszt ült az asztalnál, az egyikük előtt jókora füzet, abba írta a kérdéseikre adott válaszokat. Tolmácsuk egy magyar fiú volt, félig rendőr-, félig katonaruhában.

Goldstein a szokásos módszere alapján járt el. Elmondta történetét, sőt buzgón kinyitotta a bőröndöt, és a bizottságnak megmutatta a szent tekercset. Azok bólogtattak, egyikük barátságosan meg is veregette a hátát.

– Maga elmehet, a csomagja itt marad – fordította a határozatot a tolmács. Goldstein szíve összeszorult.

– Legyen kedves lefordítani az elvtársaknak – mondta a tolmácsnak –, hogy én a Tóra nélkül nem mehetek haza.

- A csomag marad – mondta az egyik tiszt.
- Na, menjen szépen – tuszkolta az ajtó felé a tolmács. – Ezek nem viccelnek. Goldstein megállt az ajtóban.
- Nem – mondta.

A tolmács a füléhez hajolt.

– Figyeljen jól rám – mondta szigorúan. – Egyiptomot az angolok, a franciák, az izraeliek ezekben az órákban támadják. Egyiptom Moszkvától kért segítséget. Lehet, hogy világháború lesz. És akkor maga azt várja, hogy a szovjetek legyenek méltányosak egy magyar zsidóhoz, ráadásul éppen akkor, amikor a magyarok itt, a zsidók meg ott lőnek rájuk? Mondja, maga tisztára örült?

– Nem – mondta Goldstein. – Ez is más, meg az is más. Nekem haza kell vinnem a Tórát.

A tolmács oroszra fordította Goldstein válaszát.

Az egyik tiszt felkelt. Hatalmas termetű férfi volt. Galléron ragadta a kántort, és egyszerűen kidobta az ajtón. De olyan erővel, hogy Goldstein vagy tíz méterre szabályszerűen felbukott.

Miután összeszedte magát, s letörölte a vért az arcáról, az egyik sarokba vonult, és a fal felé fordulva imádkozni kezdett. Dávid zsoltárát mondta, hangosan; nem szégyellte, hogy rázza a zokogás. A csarnokba terelt férfiak tisztelettel álltak körül. A héber szövegből egyetlen szót sem értettek, de a kántor fájdalma megrendítette őket.

Nem sokkal később nyugalanság lett úrrá a csarnokba zárt embereken. Az udvaron a szovjet katonák újra begyűjtötték a gépkocsik motorját. Rohanás, parancsszavak, ideges mozgás mindenütt. Aztán valaki berohant a csarnokba. Goldstein nem hallotta, mit kiáltott, de a továbbhullámzó öröm őt is elöntötte. A magyar és a szovjet kormány megállapodott... Az oroszok visszavonulnak. Az ENSZ is jóváhagyta... Magyarország semleges lesz... Nagy Imre elérte... Kádár azt mondta...

Sarkig tárták a csarnok ajtaját. Rohantak a szabadba, ölelték, csókolgatták egymást. Goldstein benyitott a művezető irodájába, oda, ahonnan kidobták.

A sárga bőrönd ott állt a sarokban.

– Áldott vagy, Örökkévaló! – mondta Goldstein. Csak nézte a koffert az ajtóból, hosszú ideig nem ment érte.

Másfél nap alatt ért haza Tótkomlóra. Az út megpróbáltatásait már föl sem vette. Boldog volt és felszabadult. Ahányszor csak ránézett a bőröndre, elmormolt egy áldást. Emelkedett lélekkel szállt le az Orosháza felől érkező vonatról. Majdnem szaladva tette meg az utat a főtérig. Mintha a koffernek, benne a Tórával, nem is volna súlya. A község háza mögött lakott, abban a szükségletkassá átalakított kis épületrészben, ahová az olajkút kitorése után költöztek.

Alkonyodott. Az utca kihalt volt. A kiskapu zárva. Kopogtatott az ablakon. Ajele, azaz Hajnalka, születés szerint a harmadik kislánya nézett ki az üvegen.

Egy perc múlva hangos volt az otthona. Papa! Papa! Goldsteinnét, született Czitrom Esztert percekig rázta a zokogás. Aztán a konyhai tűzhelyen vizet melegített, behozta a teknőt: férjét azonnal ki akarta mosdatni a piszokból.

A Tóra, immár kiszabadulva a bőröndből, ott feküdt a frissen elővett abrosszal leterített asztalon. A gyerekek sorban megcsókolták a Könyvek Könyvét.

– Még ma este szólni kell mindenkinek, hogy újra együtt imádkozhatunk – mondta immár tökéletes nyugalommal Goldstein. Életműve volt ez a Tóra, alkotás és szemé-

lyes tett. A közös ima hangulatával és fényével akarta megkoronázni az elmúlt időszak szenvedéseit.

A meleg szobában alsónadrágban állt, félig meztelenül. A víz ott gőzölgött előtte a teknőben. A gyerekek a másik szobában hancúroztak, most nem jöhettek be.

– Kedvesem – mondta csöndesen a felesége. – Kedvesem – szólt újra tapintatosan. – Nem lesz minján. És nem tudok imádkozni. Sem most, sem soha. Semmikor.

Goldstein magára kapott valami ruhát. Tudta, megérezte, hogy most nagyon komoly bejelentést hall a feleségétől, s nem akart csupasz testtel állni az Örökkévaló előtt.

– Mi történt?

Azok után, amiket átélt, mindent el tudott képzelni.

– Istenem – mondta a felesége. – Legyen áldott Isten szent neve. – Csönd. Aztán mégis belekezdett. – A makói Frölichék házára valamelyik éjjel fölirták. Icgig, nem mégé Auschwitzig. És a makóiak még aznap elindultak. Az ortodoxok közül mindenki, a neológok közül is sokan.

– És a komlósiak? – kérdezte Goldstein. Gombóc volt a torkában.

– Velük mentek. Rajtunk kívül mindenki. Csak mi maradtunk.

Goldstein a Tórára nézett. És folytak a könnyei megállíthatatlanul.

Aztán megkereste a kabátját, ezt a sokat próbált, hosszú, fekete szövetzakót. Egy cédula után kutatott a zsebében, amit a laktanyában kapott. Egy névnek kellett volna rajta állnia, egy hatvan év körüli kopasz, szemüveges férfi nevének.

Nem találta.

P. Nagy István

KIŰZETÉS

L. K.-nak és T. L.-nek

Egy önfeledt vetkőzés
lassú mozdulatai: előbb
a zakó, aztán az ing,
a trikó, a nadrág
s a többi mind –
ruháit elhányja,
pucéran áll,
körötte sok-sok
tollpihe száll.

Mily védtelen vagyok.
Mily sebezhető.
Körülem érdes a levegő.